

Ідеї педагогів минулого в освіті сьогодення : студентський історико-педагогічний альманах. Випуск 1. Ідеї педагогів минулого в освіті сьогодення : збірн. наук. праць молодих дослідн. / за ред. О.Є. Антонової, В.В. Павленко. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І.Франка, 2012. – 208 с. (авторські – С. 6-9).

ВСТУП

Серед шляхів удосконалення професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів особливої уваги надається розвитку індивідуальності студентів, розширенню сфери їх професійного мислення і творчості. А це неможливо без усвідомлення ними глибинних зв'язків педагогічних ідей, явищ і фактів в їх цілісності і взаємодії у межах загальнокультурного процесу взаємозв'язку і взаємовпливу різних цивілізацій. Відомий німецький історик педагогіки К. Шмідт говорив, що лише той в змозі зрозуміти істинну науку сучасної педагогіки, хто сам вжився в її історію. Вона вчить бути об'єктивним, правильно оцінювати думки, що циркулюють в літературі. Вона допомагає усвідомлювати, що багато з того, що приймається певним дослідником за своє нове, оригінальне творіння, давно вже існувало раніше і робилося часом чи намічалось ще вірніше і краще, ніж сьогодні, чи, навпаки, визнане неправильним, давно засуджене багаторічним досвідом. Педагогіка без її історії те ж саме, що будівля без фундаменту. Відсутністю твердих знань з історії педагогіки можна пояснити немало помилок в діяльності педагогів-практиків і вчених-педагогів. Отже, як зазначав Гегель, "без знання минулого не можна зрозуміти сьогодення і тим паче роздивитись майбутнє".

Як окрема галузь знань історія педагогіки народжується у другій половині XVII ст., однак основний її розвиток припадає на другу половину XIX ст. і наступне століття. Серед першопрохідців-істориків педагогіки дослідники насамперед називають француза К. Фльорі ("Про вибір і метод учбових занять", 1686), німців К. Мангельсдорфа ("Спроба викладу того, що протягом тисячоліть говорилося і робилося в галузі виховання", 1779), Ф. Рухкопфа ("Історія шкільної і виховної справи в Німеччині", 1794), К. Шмідта ("Історія виховання від його виникнення до нашого часу", 1902). Таким чином, до XIX ст. історія педагогіки сформувалася як самостійна галузь педагогічного знання.

Слід зазначити, що протягом більш як століття історія педагогіки розвивалась не як *історія науки* про виховання, оскільки її в сучасному розумінні ще не існувало, а як *історія практики* виховання і освіти, з одного боку, і як виклад поглядів на виховання тих чи інших мислителів – з іншого. Лише наприкінці XIX – початку XX ст. історики педагогіки, що раніше обмежувалися в основному описом минулого, почали робити спроби пояснення причин змін в розвитку поглядів на виховання і його практику. У другій половині XIX ст. з'являється низка історико-педагогічних праць, автори яких перейшли від коментованого викладу фактів до спроб виявлення їх

причин. Це було пов'язано як з розвитком власне педагогіки, так і з загостренням соціальних конфліктів в суспільстві.

В Україні історія педагогіки почала активно розроблятися з середини XIX ст. Увагу вітчизняних дослідників привертала як історія зарубіжної педагогічної думки, так й історія школи і освіти в Україні. В цей час виходить багато перекладних праць з історії педагогічної думки зарубіжних авторів, оскільки у нашій країні традиційно, ще з XIX ст., прийнято розглядати окремо історію педагогіки на Заході і в Україні. З одного боку, це зрозуміло, оскільки розвиток культури, у тому числі й педагогічної, тісно пов'язаний із специфікою розвитку окремих країн і народів, з іншої – це призводило до розгляду розвитку культури України відірвано від культурного розвитку народів Європи, хоча тут наявна певна спільність еволюції загальноєвропейської цивілізації, принаймні з моменту християнізації Русі.

На сучасному етапі розвитку педагогічних знань історія педагогіки є галуззю педагогічної науки, що вивчає стан і розвиток теорії і практики виховання, навчання і освіти в різні історичні епохи, включаючи сучасність. Відтак, предметом вивчення історії педагогіки є історичні закономірності розвитку виховання, школи і педагогічної думки у різні історичні періоди з найдавніших часів до наших днів, а саме: історичний розвиток поглядів на виховання, а потім і власне педагогіки як науки; еволюція практики виховання в різних формах (сімейне виховання, спеціально організована освітньо-виховна робота закладів освіти різних видів; діяльність різноманітних громадських організацій, мета яких полягала у сприянні розумовому, моральному, фізичному і естетичному розвитку молоді). На всіх етапах розвитку історії педагогіки її основні функції залишаються незмінними – це осмислення причин виникнення виховання як соціального явища і закономірностей його розвитку; розкриття різносторонніх зв'язків мети, конкретних завдань організації і змісту виховання й освіти з особливостями окремих історичних періодів.

Говорячи про значення історії педагогіки для професійного становлення вчителя, необхідно відзначити, що вона ознайомлює студентів з основними шляхами і закономірностями історичного розвитку шкільництва; озброює методами конкретно-історичного аналізу педагогічних явищ; ознайомлює із сучасними педагогічними теоріями через історію їх становлення; формує критичне ставлення до педагогічної спадщини минулого; виховує повагу до педагогічної професії, зрештою значно розширює загально-педагогічний кругозір майбутнього педагога.

Розглядаючи історію педагогіки як навчальний предмет для майбутніх педагогів, необхідно враховувати функцію учителя в школі, який, незалежно від свого бажання, є не лише транслятором знань, але і зразком для учнів. Він персоніфікує у своїй особі, у своїй поведінці і спілкуванні з оточенням духовні і моральні цінності. Осмислення історичного досвіду людства в галузі виховання, освіти і навчання підрастаючого покоління допомагає студентів-педагогові усвідомити значущість індивідуального стилю роботи учителя з учнями, зрозуміти, що його діяльність не може обмежуватися простим

наслідуванням набору рецептурних рекомендацій, від кого б вони не виходили.

Саме історико-педагогічна обізнаність дозволяє сучасному педагогові краще орієнтуватися в різноманітності ідей і підходів, які існували і існують в педагогічній науці і освітньо-виховній практиці. Історико-педагогічні знання допомагають і майбутньому вчителю, і вчителю-практику осмислювати професійно-педагогічну діяльність як таку і свої погляди на неї.

Разом з усім суспільством педагогічна наука і педагогічна практика беруть участь в переоцінці минулого і спробах прогнозувати майбутнє, враховуючи досвід минулого. У такій складній обстановці історико-педагогічні знання дозволяють мислячому педагогові розумно діяти в сучасних умовах, враховуючи майбутнє.

В основу вивчення курсу "Історія педагогіки" покладено низку підходів, зокрема цивілізаційний, які висвітлюють історію школи і педагогіки в єдиному історико-педагогічному процесі світу. Еволюційно-біологічний підхід (Ш. Летурно) розглядає історію виховання і суспільства з погляду еволюції людського роду (інстинктивна турбота про нащадків). Психологічний підхід (П. Монро) виділяє філософсько-етичну сторону педагогічних вчень і практики виховання (інстинктивно-несвідоме прагнення наслідувати дорослих). Культурологічний підхід (К. Шмідт) розглядає виховання як складову частину розвитку культури. Релігійний підхід (П. Каптерев, П. Соколов) інтерпретує педагогічні знання з погляду співвідношення християнської церковно-теологічної і світсько-реалістичної спрямованості виховання. Соціологічний підхід (Ф. Енгельс) вбачає школу і виховання знаряддями соціальних перетворень. Соціокультурний підхід (І. Бех, І. Зязюн, А. Дубасенюк, М. Левківський, О. Сухомлинська) передбачає інтеріорізацію всього людського досвіду для оптимальної соціалізації особистості в суспільство.

При відборі змісту курсу "Історія педагогіки" враховується низка принципів, ознайомлення з якими дозволяє майбутньому вчителю оволодіти основами історико-педагогічного дослідження:

- *хронологічний принцип* (розгляд педагогічної культури як багатомірного явища, що розвивається, має складну структуру, різноманітні форми взаємодії з суспільством, філософією, релігією та іншими формами соціального буття);
- *принцип історизму* (розгляд педагогічних фактів, явищ, подій у широкому контексті конкретного історичного періоду);
- *принцип ретроспективізму* (визначення значимості історико-педагогічної спадщини для вирішення сучасних педагогічних проблем);
- *принцип цілісності* (орієнтація на наскрізний розгляд історико-педагогічних проблем у єдності із загальними тенденціями розвитку світової культури і людської цивілізації в цілому);
- *принцип варіативності* (внесення певної авторської корекції в представлений курс відповідно до власної концептуальної моделі);

- *принцип рівневої диференціації* (засвоєння змісту курсу на декількох рівнях, зумовлених активністю і самостійністю студентів при виконанні контрольних, індивідуальних та творчих завдань).

Осмислення студентами розвитку практики виховання і поступового перетворення неврегульованих роздумів про виховання в педагогічну науку допомагатиме їм розумно підходити не лише до оцінки фактів і явищ минулого, але й до діяльності багатьох, нещодавно дуже популярних "педагогів-новаторів", до оцінки різноманітних педагогічних "інновацій", більшість з яких при уважному розгляді виявляються далеко не новими, а такими, що повторюють у своїй суті думки, раніше висловлені, або спроби внесення до шкільної практики якихось змін, нехай в інших історичних умовах. У цьому, звичайно, немає нічого поганого, але автори різних новацій зобов'язані пам'ятати про своїх попередників, враховувати їх досвід, даючи йому оцінку з точки зору і минулого, і сучасності.

Зрештою, історія педагогіки – це **ЛЮДИ** з їх натхненням і відкриттями, драмами людських доль, безкінечними пошуками, помилками, осяяннями і безвихіддю, злетами і падіннями... Важливого значення у цьому контексті набуває аналіз життя і діяльності дійсних представників педагогічного Олімпу, які спокійніше й об'єктивніше сприймаються у світлі часу. Продукти їх діяльності – книги, винаходи, наукові концепції, витвори мистецтва, – як правило, переживають своїх творців. Своїми творчими здобутками вони ніби обдаровують світ, роблять цікавішою Планету Людей. Їх життя стають доказом того, що людина – самоорганізована система. Історія відкидає суб'єктивні оцінки та судження, моду та прихильності. В історії науки, мистецтва, літератури, техніки, архітектури залишаються лише представники дійсних вершин, чиї праці і в нових умовах залишаються сучасними, на прикладі їх життя і творчості можна навчатися і навчати інших. Такі представники людства, вершини вершин, як Сократ, Платон, Аристотель, П'єр Абеляр, Ян Коменський, Джон Локк, Рене Декарт, Жан-Жак Руссо, Йоган Песталоцці, Григорій Сковорода, Костянтин Ушинський, Антон Макаренко, Василь Сухомлинський, – підтвердження тому. Кожен з них – ціла епоха. Кожен з них смертний і безсмертний. Кожен мав батьків, Першого вчителя. Кожен мав Головного учителя чи кількох Учителів. У кожного своя історія освіти і самоосвіти. Кожен на якомусь з етапів свого розвитку усвідомив себе, власне призначення і сформулював ціннісну програму самореалізації. У кожного з них було дитинство, отрочество, юність. Оволодіння цими знаннями дозволить вихователям, учителям, викладачам продуктивніше вирішувати сучасні завдання виховання й освіти молоді.

"Історико-педагогічний альманах", який започатковується цим виданням, спрямований на популяризацію наукових розвідок молодих дослідників, які продовжують вивчення наукової, просвітницької спадщини вітчизняних та зарубіжних учених, педагогів; узагальнюють передовий педагогічний досвід в Україні; визначають актуальні проблеми формування особистості дитини, підлітка, юнака засобами народної педагогіки; ведуть активні пошуки цікавих

ідей у спадщині минулого та пропонують їх впровадження у педагогічний процес сьогодення.

О.Є. Антонова
доктор педагогічних наук, професор